

LIBET SAPERE SINE POMPA, SINE INVIDIA

Panie Marszałku, Magnificencjo, Panie Dziekanie, Szanowna Pani Profesor, Drodzy Filologowie Klasyczni!

Życie i działalność naukowa Pani Profesor dr hab. Ludwiki Rychlewskiej pokazują nam, że, jak powiada Seneka (*Epist.* 103, 5)¹, „można być mądrym, nie okazując dumy, nie budząc zawiści”.

Mam przedstawić *Curriculum vitae* Uczzonej. Sądzę, że nie sprawi mi to trudności, ponieważ nie chodzi tu o biografię antyczną, w której prawda przeplata się z fikcją, rzeczywistość z anegdotą. W życiu Pani Profesor wszystko jest skrupulatnie odnotowane i, co więcej, udokumentowane. A zatem wiemy, że urodziła się Ludwika Rychlewska dnia 14 kwietnia we Lwowie; w tej chwili tajemnicą poliszynela jest, którego roku.

W 1936 r. ukończyła Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Jadwigi oczywiście we Lwowie i zaczęła studiować filologię klasyczną na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Kiedy w 1939 r. wybuchła II wojna światowa, kontynuowała studia na tajnych kompletach, równocześnie uczestnicząc w tajnym nauczaniu młodzieży jako nauczycielka języka łacińskiego.

Pod kierunkiem prof. Jerzego Kowalskiego rozpoczęła także pracę nad dysertacją magisterską pt. *In Anonymum Hermogenis 'statuum' interpretem cum Nilo collatum observationes criticae*. W 1945 r. złożyła egzamin końcowy. W powojennym, polskim Wrocławiu 6 maja 1946 r. odbył się oficjalny egzamin magisterski Ludwiki Rychlewskiej. Zdała go przed komisją, w skład której wchodził: wspomniany już prof. Jerzy Kowalski i prof. Jerzy Manteuffel. Rozprawa została podzielona na dwie części, które opublikowano w pierwszym i drugim zeszycie wznowionego po wojnie czasopisma „Eos”².

Praca magisterska stanowiła przyczynek do nowego wydania *De statibus (O określaniu spraw spornych)* Hermogenesa (ok. 160–230), podjętego przez prof. Jerzego Kowalskiego. Należy podkreślić, że traktat retoryczny *De statibus* to pierwsza polska książka filologiczna opublikowana w odzyskanym Wrocławiu.

¹ Drogę naukową prof. L. Rychlewskiej już wcześniej przedstawiła uczennica Pani Profesor, dr Władysława Jamróz, w *Classica Wratislaviensia* XV, Wrocław 1991, s. 3–7.

² Część I: „Eos” XLI, 1 (1940–1946), s. 173–184; Część II: „Eos” XLII, 1 (1947–1948), s. 195–211.

O imponującym znaczeniu badań Pani Profesor dla rekonstrukcji fragmentarycznie zachowanych dzieł autorów starożytnych świadczy cytowanie rozprawy przez tak poważne wydawnictwo jak Pauly–Wissowa RE, Bd. VIII A2, col. 1645, s.v. M. Verrius Flaccus, a także przez włoskiego uczonego Scevolę Mariottiego (*Studi in onore di M.E. Paoli*, Firenze 1955, s. 567, uw. 4).

Kolejnym etapem studiów prof. Rychlewskiej były badania w dziedzinie leksykografii łacińskiej prowadzone pod kierunkiem światowej sławy uczonego – prof. Władysława Strzeleckiego. Zaowocowały one publikacją pt. *De Verriana hexametros afferendi ratione*³. W tym samym okresie publikowała Pani Profesor prace o charakterze popularnonaukowym, np. artykuł pt. *Zwyczajne weselne u Rzymian*, „Meander” IV, 1949, s. 65–82.

Przedmiotem studiów Uczonej była także zachowana fragmentarycznie twórczość tragediowa poety Kwintusa Enniusza (239–169 r. p.n.e.), Pani Profesor napisała m.in. artykuł pt. *De Ennii Iphigenia*, „Eos” XLIX, 1958, s. 71–81. Badaczka udowodniła, że wiersze poematu *De rerum natura* (I 62–101) Lukrecjusza (97–55 r. p.n.e.) są oparte na tragedii Enniusza *Iphigenia*, a nie na jego (Enniusza) greckim wzorze. Z badań Ludwika Rychlewskiej wynika więc, że autor poematu przedstawiającego ofiarę Ifigenii wykorzystał w swoim utworze rzymską wersję mitu, według której Ifigenia umiera. Według greckiej wersji legendy bohaterkę ocaliła bogini łowów, łucznictwa i, paradoksalnie, obrończyni dzikich zwierząt – Artemida.

Dnia 21 września 1958 r. na posiedzeniu Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN Ludwika Rychlewska przedstawiła referat *Turpiliusz i jego komedie* (opublikowany później w Sprawozdaniach z Prac Naukowych Wydziału Nauk Społecznych PAN 1960, s. 38–40). W następnych latach pisała również prace naukowe i popularnonaukowe o autorze zaginionej komedii rzymskiej Turpiliuszu⁴.

W 1951 r. Ludwika Rychlewska uzyskała tytuł doktora filozofii na podstawie dysertacji *Quaestiones Nonianae, Tragica II*, Wrocław 1954, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Seria A, Nr 54, s. 105–132. W swojej pracy Uczona uzupełniła wyniki badań Wallace’a Martina Lindsaya nad źródłami i kompozycją dzieła leksykografa Noniusza *De compendiosa doctrina* (*Kompendium wiedzy*). Uroczyste odnowienie tego doktoratu odbyło się po 50 latach, 26 czerwca 2001 r.

Pracę habilitacyjną Pani Profesor stanowiło wydanie krytyczne fragmentów komedii Turpiliusza (palliaty): *Turpilii comici fragmenta edidit, commentario critico et exegetico instruxit, quaestiones Turpilianas praemisit Ludovica Rychlewska*, Wratislaviae 1962 (Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Seria A, s. 1–108). Wrocławskie wydanie zachowanych fragmentów komedii Turpiliusza składa się z trzech części: wstępu, edycji tychże fragmentów oraz bogatego i wszechstronnego komentarza do edycji.

³ „Eos” XLIII, 1 (1948–1949), s. 186–197.

⁴ *Turpiliana*, „Eos” LI 1, 1961, s. 85–88 oraz *O Turpiliuszu słów kilka*, „Meander” XIII, 1963, s. 375–391.

Dziewięć lat później, w 1971 r. w Lipsku, ukazało się drugie wydanie tej pracy (*Turpili comici fragmenta*, edidit Ludovica Rychlewska, w serii Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana). Nie jest ono jedynie powtórzeniem pierwszej edycji. Autorka bowiem wzbogaciła publikację o nowe obserwacje, obejmujące aparat krytyczny, komentarz językowy i sytuacyjny oraz indeks autorów. Edycja ta wzbudziła ogromne zainteresowanie świata naukowego. Pojawiło się wówczas wiele recenzji autorstwa uczonych włoskich, belgijskich, francuskich, angielskich i hiszpańskich, takich jak m.in.: Nino Scivoletto⁵, Ettore Paratore⁶ i wielu innych⁷.

W latach sześćdziesiątych, po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego (16 października 1961 r.), badaczka powróciła do studiów nad dziełem Noniusza. Wyniki swoich badań przedstawiła w dwóch artykułach: *De Lucretii exemplari a Nonio Marcello adhibito*⁸, *De Nonii comoediarum Naevianarum notitia*⁹. W pierwszym z nich wykazała, że rękopis Lukrecjusza wyzyskany przez Noniusza reprezentował inną klasę niż tzw. archetyp, z którego pochodzą zachowane rękopisy Lukrecjusza. W drugim dowiodła, że Noniusz czerpał cytaty z komedii Gneusza Newiusza (ok. 270–201 p.n.e.) głównie z tzw. drugiej ręki i że znał oryginał komedii *Gymnasticus* Newiusza.

W 1970 r. Wydawnictwo Ossolineum opublikowało romans *Opowieści efeskie czyli O miłości Habrokomesa i Antii* Ksenofonta z Efezu (I lub II w.) przełożony z języka greckiego i opracowany przez Ludwikę Rychlewską. Wstęp do tego przekładu obejmuje 84 strony i stanowi niemal monografię romansu antycznego.

Kontynuacją zainteresowań tym gatunkiem jest kolejna publikacja: „*Metamorfozy*” *Apulejusza na tle romansu greckiego*¹⁰, w której Pani Profesor wykazała, iż dzieło Apulejusza jest wzorowane na romansie greckim, ale autor korzystał również z motywów rozpowszechnionych w innych gatunkach literackich. Realizm oraz głębszy sens religijny i filozoficzny wyróżniają dzieło Apulejusza spośród wielu utworów.

Profesorem nadzwyczajnym została mianowana 11 października 1972 r. i wkrótce Państwowe Wydawnictwo Naukowe powierzyło jej opracowanie zarysu historii literatury rzymskiej do *Dziejów literatur europejskich*. Pierwsze wydanie I tomu *Dziejów* ukazało się w 1977 r. i doczekało się wznowienia dwa lata później.

W 1980 r. Pani Profesor wydała *Historię literatury rzymskiej. Literaturę okresu republiki* (Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego). Równocześnie prof. Ludwika Rychlewska opracowała 30 haseł do *Słownika pisarzy antycznych* pod redakcją Anny Świderkówny (publikacja 1982 r.). Ponadto recenzowała wszystkie hasła w części łacińskiej zamieszczone w *Słowniku*. Jest również autorką wielu haseł w encyklopedii Towarzystwa Naukowego KUL oraz filologicznego przekładu tragedii Szymona Szymonowica *Castus Ioseph*.

⁵ „Giornale Italiano di Filologia” XV, 1962, s. 274.

⁶ „Rivista di Cultura Classica e Medioevale” IV, 1962, s. 427–428.

⁷ „Gnomon” 40, 1968, s. 31–34.

⁸ „Eos” LIV 2, 1964, s. 263–283.

⁹ „Eos” LVII 2, 1967/68, s. 203–210.

¹⁰ „Meander” XXXV, 1980, s. 145–156.

W czasopiśmie „Eos” zamieszczała recenzje wielu prac, np. pracy E. Howalda, *Das Wesen der lateinischen Dichtung* (Erlenbach–Zurich 1948), w numerze XLIV 2, 1951, s. 131–134, czy pracy M. Hausera, *Der römische Begriff „Cura”* (Basler Dissertation Winterthur 1954) XLVII 2, 1954–1955, s. 352–355. W roczniku LV 1, 1965, s. 213 n. zamieszczono recenzję prof. Rychlewskiej wydania fragmentów epopei Gn. Newiusza *Bellum Punicum* autorstwa Władysława Strzeleckiego.

Charakter popularnonaukowy mają prace opublikowane w „Meandrze”, np.: *Habent sua fata fibulae* (XXXVII, 1982, s. 251–264), o kwestionowanej autentyczności słynnej spinki z Praeneste; *Sekstus Propercjusz, poeta gorącej miłości* (XL, 1985, s. 285–299); *Colloquium Tullianum w Merano* (XLI, 1986, s. 389–392), wspólna z prof. Marianem Plezią relacja z sesji naukowej w Merano.

Na uwagę zasługują referaty wygłoszone na kongresach „Eirene”, a następnie opublikowane: *Die Rolle des Verfassers in der römischen Palliata* (1979 r.); *Vergils Bucolica bei Nonius Marcellus* (1982 r.), oraz odczyty wygłoszone w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich w cyklu Dramat antyczny.

W ramach stypendium Forda odbywała staże naukowe w Szwajcarii (m.in. Zurych, Bazylea, rok akademicki 1958/9). Na szczególne podkreślenie zasługuje członkostwo Pani Profesor (od 1984 r.) w międzynarodowej Akademii Krzewienia Łaciny (Academia Latinitati Fovendae) z siedzibą w Rzymie.

Po uzyskaniu tytułu profesora zwyczajnego (w 1983 r.) Uczona zamieściła w wydawanych w Genewie „Studi Noniani” artykuł *De Titinii memoria apud Nonium servata*. Stanowił on kontynuację zainteresowań leksykografią łacińską.

W następnych latach pracowała (wspólnie z prof. prof. Marią Cytowską i Hanną Szelest) nad pierwszym tomem wielotomowej historii literatury rzymskiej, obejmującym literaturę epoki archaicznej¹¹. Publikacja ukazała się w 1996 r. w Warszawie (Wydawnictwo Naukowe PWN).

W pracy dydaktycznej profesor Ludwika Rychlewska reprezentuje najlepsze tradycje polskiej filologii klasycznej. Jest promotorem wielu prac magisterskich, a także doktorskich (dr Krystyna Mielczarek, dr Władysława Jamróż, ks. dr Franciszek Filipek i pisząca te słowa).

Zawsze uczestniczyła i nadal uczestniczy w życiu Instytutu, Wydziału Filologicznego oraz Uniwersytetu. Przez wiele lat pełniła funkcję adiunkta Instytutu, opiekuna roku i opiekuna domu studenckiego. Była prodziekanem do spraw dydaktycznych, dyrektorem Instytutu Filologii Klasycznej i Kultury Antycznej. Brała także udział w pracach Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (prezes I Wydziału przez dwie kadencje). Pełniła funkcję prezesa Koła Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Filologicznego. Ponadto jest członkiem prezydium Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN, członkiem honorowym Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Filologicznego. Podczas szesnastu olimpiad (począwszy od 1982 r.) przewodniczyła Komitetowi Okręgowemu Olimpiady Języka Łacińskiego we Wrocławiu.

¹¹ Książka ta jest poświęcona pamięci prof. Kazimierza Morawskiego (1852–1925).

Za pracę naukową i dydaktyczną prof. Ludwika Rychlewska została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1973 r.), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1992 r.). Otrzymała także Medal Uniwersytetu Wrocławskiego (1995 r.) oraz inne odznaczenia.

W 1987 r. Pani Profesor przeszła na emeryturę. Myli się ten, kto przypuszcza, że Uczona zaprzestała działalności naukowej. W tym czasie Ludwika Rychlewska napisała podręcznik *Dzieje literatury rzymskiej* (Wrocław 2005, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego) oraz opublikowała kilka artykułów w języku łacińskim, np. w tomie XXIV *Classica Wratislaviensia (In natalem septuagesimum Ioannae Ławińska-Tyszkowska Professoris Wratislaviensis)*, Wrocław 2004, s. 9–11) oraz w tomie XXVI *Classica Wratislaviensia (In natalem septuagesimum Aliciae Szastyńska-Siemion Professoris Wratislaviensis)*, Wrocław 2005, s. 9–12). Napisała także dwa artykuły wspomnieniowe, jeden o swoim mistrzu – prof. Władysławie Strzeleckim w setną rocznicę jego urodzin¹², drugi o prof. Jerzym Łanowskim, koledze ze Lwowa: *Jerzy Łanowski (5 czerwca 1919–24 stycznia 2000 roku). Osobiste wspomnienie*¹³.

Dalszych planów Pani Profesor nie zdradza, ale wiadomo, że kolejne lata będą równie pracowite jak te, które minęły. A zatem *libet sapere sine pompa, sine invidia*.

Lucyna Stankiewicz

LIBET SAPERE SINE POMPA, SINE INVIDIA

Résumé

Nous présentons dans cet article la biographie et les travaux universitaires d'une grande philologue classique, le Professeur Ludwika Rychlewska.

¹² *Profesor Władysław Strzelecki (1905–1967)*, [w:] *Mistrz. Władysław Strzelecki (1905–1967)*, pod red. L. Stankiewicz, Wrocław 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 11–23.

¹³ *Jerzy Łanowski (1919–2000). Uczony, tłumacz, popularyzator*, pod red. L. Stankiewicz, Wrocław 2004 (Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego), s. 25–33.